

Историјат фонда Земунски магистрат

Локална власт у виду Магистрата постављена је и организована у Земуну 1751. године, непосредно после подизања Земуна на степен слободног војног комунитета 1749.

Пре оснивања Магистрата, Земун је био под Турцима од 1521. до 1717. године, и то више као муслиманско него хришћанско насеље; кратко време потпадао је под Дворску комору у Бечу, од 1717. до 1728. године, са ширим и дубљим залеђем (Батајница, Сурчин, Добановци, Јаково, Бољевци, Купиново, Обреж, Огар, Карловчић, Прахово, Пећинци, Голубинци, Попинци и Војка) он се налазио у поседу породице Шенборн све до момента када је, као велики део земаља у Срему, пред опасношћу од Турака после заузимања Београда 1739. године, откупљен од породаце Шенборн и 1749. године припојен Војној граници.

У развоју Градског поглаварства у Земуну могу се разликовати два периода: један од оснивања 1751. до 1871, када ова установа ради као Земунски магистрат, и други од 1871. до 1934. када, са нешто измењеним функцијама и називом, ради као Градско поглаварство у Земуну.

Војна граница, погранично подручје Хрватске и Славоније, насељена Србима, Хрватима, Румунима, Мађарима и мањим бројем Немаца, а организована на војном принципу управе још у XV веку за одбрану против Турака, била је подељана на шест крајина за време владавине Марије Терезије 1746-1747. године: Карловачку, Вараждинску, Банатску, Славонску, Банатску и Ердељску. Крајине су се делиле на регименте, батаљоне, капетаније и општине. Земун је припадао Петроварадинској регименти која је, заједно са Градишком и Бродском, чинила Хрватско-славонску крајину. Године 1755, као слободан војни комунитет, Земун је издвојен из регименте и директно подређен команди. Од 1851. до 1869. он је био у саставу Српско-банатске војне крајине.

Магистрати су у овом периоду вршили управно-полицијску и судску власт, тј. они су представљали и општину и суд у првом степену. Самоуправна права, у ужем или ширем виду, Земун је, попут других магистрата у Граници, уживао као изузетну привилегију због свог статуса слободног војног комунитета у Граници. Званичан језик био је немачки.

У развоју Магистрата, његове надлежности и организације може се означити неколико значајних момената.

Организација власти после оснивања изведена је према Енгелсхофеновом Регуламенту од 29. јуна 1747. године. По Регуламенту Магистрат је био аутономан. Његове чланове бирали су становници Земуна, као слободни грађани, ослобођени војне службе. Магистрат је обављао управно-административне послове у првој инстанци, полицијску власт је вршио на

подручју града, а судио је у мањим грађанским парницама (кривични предмети су ишли на вишу инстанцу). Магистрат су представљали: дванаест већника, градски судија, два присежника, благајник, синдик и два полицајца. Овима последњима су помагали грађани, фиртелмајстори, у обављању неких полицијских послова, као што су на пример ноћно стражарење и одржавање реда на пијаци. Одлуке су доносили већници, градски судија, пристав и синдик који је водио записник.

Виши надзорни орган у управном погледу био је Генерални ратни комесаријат у Осијеку. У судском погледу прва виша инстанца био је региментски аудитор Хусарске регименте у Бановцима, који је пресуђивао и кривичне и веће спорове, друга је био Ц. Кр. (цесарско-краљевски) штапски и гранични аудиторјат у Осијеку, а трећа судски колегиј Дворског ратног савета у Бечу.

Године 1755. ступила је на снагу Норма о уређењу магистрата код одељених привилегованих комунитета. Извучен из регименте, Земун је постао „грађанска оаза у војничкој земљи“, „права градска општина“. Магистрат се састојао од спољног већа састављеног од 12 „часних и имућних грађана“, које је Генерална команда именовала из редова грађана. Од чланова спољног већа вршен је избор за градског судију, који је представљао цивилно лице, два присежника, које је потврђивала Генерална команда, као и градског благајника. Рад се одвијао у колегијуму од пет лица, који се звао веће. У почетку је било једно веће, а касније два, посебно за судске, а посебно за административне предмете. Референт у судском већу био је синдик, а у административном градски писар.

У управном и судском погледу Магистрат је представљао првостепену власт. Од судских предмета Магистрат је решавао грађанске спорове, а кривичне предмете је решавао Генералатски суд, док је Магистрат обављао само саслушања. Виши орган Магистрата била је Славонска генерална команда, а последњи Дворски ратни савет. Војна команда у Земуну, која је саобраћала с турским властима у Београду, а касније руководила и обавештајном службом у београдском пашалуку, вршила је изванредан надзор над деловањем Магистрата у погледу безбедности и одржавања санитарних прописа.

Страни поданици који су живели у Земуну били су изузети од Магистраторског суда. Оставинске расправе турских поданика водио је не Магистрат, већ Штапски и Граничарски аудиторјат у Осијеку. Од 1775. године све грађанске предмете турских поданика, активних друштвених чиновника и парохијских свештеника решавао је надлежан Делегирани војни суд, у Петроварадину, као суд прве инстанце. Поред овога суда постојао је избрани суд, састављен од три грађана као члана, који је решавао спорове настале у ортачким обрачунима и другим трговачким предметима.

Од 1787. године Магистрат је радио према Регулативу који је издао цар Јосиф II за сремске комунитете Петроварадин, Земун и Карловце. Регулатив је ограничавао самоуправна права Магистрата и на известан начин га милитаризовао. Уместо градског судије изабраног између комунитетских грађана долазио је сада градоначелник постављен од стране Генералне команде из официрских редова, обично капетан. Постојао је Грађански одбор од 24 лица. Половину ових чланова постављала је Сремска бригада у Митровици у споразуму са Магистратом. Поред Грађанског одбора постојало је и Веће. Двојицу чланова Већа именовала је Генерална команда између официра, а другу двојицу чланова бирао је на три године Грађански одбор. Синдик и градски писар, које је као и градског канцелисту постављао најпре Апелациони суд, а касније Дворски савет, сматрани су такође већницама са правом гласа. Од априла 1798.године, према одобрењу Дворског ратног савета, Веће (пленум) састојало се од градоначелника, два већника, два синдика, градског писара и првог канцелисте.

Магистрат је и даље спроводио управну, полицијску и судску власт. У погледу судске власти, он је био у потпуности првостепена судска инстанца, јер је решавао и грађанске и криминалне предмете, с тим што је за пресуде изнад 25 батина и три месеца затвора требало да постоји потврда вишег (Апелационог) суда. Виши орган Магистрата у судском погледу био је Апелациони суд у Петроварадину, а од 1804. Општи апелациони суд у Бечу, док је највишу инстанцу представљало Судско одељење Дворског ратног савета у Бечу. После завршетка рата са Турском био је појачан надзор Војне команде у Земуну над животом у комунитету, и то је трајало од 1791. до 1793. године.

Власт Магистрата спроводила се преко одељења судског административног и привредно полицијског уреда с управником и приставом. У надлежности Магистрата налазио се и рад лекара (физикуса), хирурга, апотекара, бабице, трошариоца, које је постављала Генерална команда на предлог Магистрата.

Предмети су решавани у одељеним седницама. У Магистрату се судило не по угарским (Трипартитон) него по маријатерезијанским и јозефинским законима. Званични језик био је немачки, иако је градоначелник морао да разуме и српски. И даље су постојали Делегирани и Изборни суд.

Значајан догађај у развоју Магистрата представљају револуционарне године 1848. и 1849, када су се за кратко време управна и судска власт одвојено вршиле.

Марта месеца 1848. године побуњено становништво Земуна скинуло је с власти Магистрат и Спољно веће и изабрало Општински одбор од 30 лица који је имао да постави нови Магистрат. 29. новембра успостављен је стари Магистрат по наређењу Генералне команде, с тим што су остала 24 изабрана

одборника док су у Судско веће, поред магистралних лица, узимана и по три изборника.

Када је маја месеца 1848. године на Народној скупштини у Карловцима проглашена Српска Војводина, изабран патријарх и српски војвода и именован Главни одбор који се прогласио за привремену владу, у Земуну је Општина изабрала одбор од 7 лица. Овај Одбор земунски, створен револуционарним путем као народни одбор, постао је главна политичка снага у граду која се стара о војним, финансијско-економским и снабдевачким пословима, преузео је ове управно-полицијске функције Магистрата, у прво време умањео, а од децембра 1848. године и преузео послове Војне команде. У надлежности Магистрата остала је само судска власт. Тада је у Полицијски уред уведен српски језик. Међутим, у Магистрату је задржан немачки језик, иако су јануара 1849. године, на основу манифеста патријарха, сви послови обављани на српском језику. Виши орган Магистрата био је Одбор земунски, односно главни одбор, влада српске Војводине, која је априла месеца 1849. године своје седиште пребацила из Карловца у Земун.

Власт народних органа почела је да опада од маја 1849. године. Према Уставу од 4. марта 1849. године, Земун је остао у организацији Војне границе. У управном погледу Магистрат је био зависан од 7. војне дикстритне команде, односно од Ратног министарства. У судском погледу био је потчињен Општем апелационом суду у Бечу и цесарско-краљевском Врховном суду. Народни одбор није имао више никакве надлежности над Магистратом. Он је само обављао најпрече општинске послове према општим начелима за немачко-наследне провинције, а био је потчињен Влади Војводине. Војна команда у Земуну била је опет успостављена под именом Војна и бригадна команда, а уместо дивизијске команде у Петроварадину, која је била под Мађарима, основана је у Земуну Трупна дивизијска команда.

Ова двојна локална власт постојала је у Земуну све до августа 1849. године. Одбор је престао да постоји 23. августа 1849. године, када је Комунитет Земун, као Петроварадинска регимента и Шајкашки батаљон, био подређен Хрватско-славонској земаљској војној команди у Загребу, у војном, политичком и судском погледу.

Вративши се на уређење које је имао пре револуције, крајем децембра месеца 1849. године, Земун није ушао у састав новоосноване Српске Војводине. Поред Трупне дивизијске команде у Земуну, Магистрат је био под контролом Сремске граничне бригаде у Митровици, односно Земаљске војне команде у Темишвару, до 1869. године када је потпао под власт Ц. Кр. 23. граничне трупне и дивизијске команде у Петроварадину и под њом се налазио све до 1871. године.

Стара комунитетска администрација била је делимично демократизована 1862. године једним новим актом који се звао Градски ред. Он је установио Општинско веће састављено од градоначелника и најмање 16 општинских већника. Већнике су бирали становници који плаћају најмање 5 форинти годишњег пореза. Рад Већа био је јаван. Радило се у седницама. Његова надлежност није била извршна него само консултативна.

У овом периоду уводе се и мировни судови који доносе пресуде због ситних дугова.

Године 1871. почело је развојачење граница које је трајало до 1873. године. У то време извршене су административно-територијалне промене, као и промене у управи и судству. Јуна 1871. године изашао је Закон о уређењу градова у Војној граници по којем су војни комунитети постали слободни градови са проширеном општинском самоуправом, а њихови становници, према прописима о увођењу опште војне обавезе, престали да служе у војсци, а од 1872. године и да плаћају контрибуцију. Угарски део Крајине био је 1873. године присаједињен Угарској, а хрватско-славонски део увећан 1871. године територијом петроварадинске регименте, добио је посебну управу која више није била војничка иако је потпадала под Генералну команду у Загребу. Године 1881. Крајина је припојена Бановини Хрватскај, а крајишка земаљска управа прешла је под банску власт.

Реформе о уређењу општина изводиле су се у Аустрији и Угарској врло постепено после укидања феудалних односа 1848. године. Десет и више година после издавања Царског патента о уређењу општина извршене су промене и раздвајање управне и судске власти, и то прво у Крајини, па тек онда у Бановини Хрватској.

Ове промене одразиле су се и на развој Магистрата. Од 1871. године он, под називом Градско поглаварство у Земуну, врши на територији Земунa само управно-полицијску власт, док судску власт обављају првостепени судови.

Управни апарат Градског поглаварства у Земуну био је састављен од Градског одбора и извршног органа који је био подељен на неколико одељења. Градски одбор, којег је бирало становништво, имао је право одлуке у општинским пословима. Чланови Градског одбра бирали су између себе градоначелника. Први избори у Земуну извршени су 1871. године 7. новембра, и тада је, поред немачког, званични језик постао и хрватски. Надлежни орган Градског поглаварства била је Генерална команда у Загребу.

Организациона структура Поглаварства, судећи према томе како је извршена подела чланова у Општинском већу, била је следећа: управно-административни одсек и одсек за персоналије, финансијско-економски одсек, одсек за грађевину и улепшавање вароши, одсек за болницу и санитет,

одсек за сигурност и одсек за школу. Са повећањем послова, организација се све више проширивала.

Градско поглаварство у Земуну продужило је са радом и после стварања Краљевине СХС, односно Југославије. Када је 1934. године град Земун ушао у оквир града Београда, Градско поглаварство у Земуну престало је са радом. Његове послове преузела је Општина града Београда - Одељак у Земуну.